

TRAGOM ANTUNA JIROUŠEKA: ETNOGRAFIJA U KULTURNIM I INIM PRAKSAMA

ALEKSANDRA MURAJ

Institut za etnologiju i folkloristiku,
Ul. kralja Zvonimira 17, 10000 Zagreb
e-mail: muraj@maief.ief.hr

UDK: 39(497.5)(091) Jiroušek, A.

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 01.08.2001.
Prihvaćeno: 01.09.2001.

Antun Jiroušek (1873-1949) hrvatski je povjesničar umjetnosti, arheolog, kartograf i ilustrator. Ovim se prilogom istražuje njegov doprinos hrvatskoj etnologiji, posebice Jirouškova obimna izložbena djelatnost kao i, za etnologiju značajan, publicistički opus.

Ključne riječi: kulturna praksa/povijest hrvatske etnologije

1

Godine 1935. ugledni je zagrebački dnevni list *Obzor* bilježio sedamdesetpetu godišnjicu kontinuiranoga izlaženja. Ocjenjujući svoje novine posrednikom i braniteljem *onih demokratskih načela, koja jedina mogu jednom malom narodu osigurati opstanak (Obzor. Spomen-knjiga 1935:1)*, tadašnje je uredništvo povodom jubileja izdalo opsežnu *Spomen-knjigu*. Namjena je bila edicije da se njome - kako uredništvo izrijeком navodi - *prikažu sva ona strujanja politička, kulturna i socijalna, koja su bila odlučna za sudbinu Hrvata u ovom našem sudbonosnom razdoblju (isto 1935:1)*. Razumije se, misli se na razdoblje od 1860. do 1935.

I doista, u 77 članaka otisnutih u knjizi i napisanih perom tadašnje hrvatske intelektualne elite učinjen je svojevrsni sažetak ne samo povijesnih i političkih događanja već i umjetničkih postignuća te znanstvene misli. Uz preglede hrvatske književnosti (autori Ljubomir Maraković, Ivo Hergešić), glazbe (Božidar Širola), likovne umjetnosti (Ljubo Babić) i arhitekture (Alfred Albini), otisnuti su i osvrti na tadašnje stanje hrvatske filozofije (Albert Bazala), arheologije (Viktor Hoffiller, Ljubo Karaman, Lovre Katić), prirodoslovnih znanosti (Milan Šenoa o geografiji, Krunoslav Babić o zoologiji, Marijan Sallopek o geologiji i mineralogiji), medicine (Vladimir Bazala) i farmacije (Antun Vrgoč), historiografije (Ivan Esih), sociologije (Milan Ivšić), ekonomije (Vinko Mandekić, Đuro Račić), pomorstva (Petar Giunio), pa i tjelovježbe i sporta (Franjo Bučar).

Među njima svoje je mjesto našao i prilog o hrvatskoj etnografiji. Našu je znatiželju izazvao iz dvaju razloga. Prvo, zbog intrigantnog sadržaja; prilog je, naime, naslovljen: *Utjecaj hrvatske etnografije na razvoj kulturnih prilika u hrvatskome narodu*. Drugo, zbog autora: tekst je potpisao Antun Jiroušek, u našem dosadašnjem

poznavanju povijesti hrvatske etnologije nepoznato ime. Nedoumica je bila to veća što je riječ o godini 1935., vremenu kad je već punih sedam godina istaknuto mjesto katedre za etnologiju na Zagrebačkom sveučilištu zauzimaio Milovan Gavazzi. A on je, nota bene, o toj tematici do tada već objavio svoje znamenite priloge *Kulturna analiza etnografije Hrvata (Narodna starina VII, Zagreb 1928)* te *Razvoj i sadašnje stanje etnografije u Jugoslaviji (Lud slowianski. Krakow, 1930.)* sa značajnim osvrtom na stanje u Hrvatskoj; usto i *Pogled u prošlost etnografije Hrvata i perspektive u budućnost (Napredak [kalendar], Sarajevo 1930-1931)*. Stoga se neminovno nametnulo pitanje: u kakvoj je vezi s našom znanošću Antun Jiroušek, kad je upravo njemu bila povjerena zadaća da u spomenutoj ediciji rezimira dotadašnji razvoj i postignuća hrvatske etnografije.

2

Pozabavimo se ponajprije drugim pitanjem: tko je autor? Leksikografski i slični¹ izvori spominju Jirouška u prvome redu kao povjesničara umjetnosti, pa usto arheologa, ali i kartografa i ilustratora. Rođen 1873. u Križevcima, a umro 1949. u Zagrebu, profesionalni je habitus uobličio diplomiranjem na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, usavršavanjem kod uglednih povjesničara umjetnosti Josefa Strzygowskog i Maxa Dvořáka u Beču (1926-1933), a na zagrebačkoj je obrtnoj školi polazio i tečaj za učitelje crtanja.

Svoj je radni vijek započeo kao muzejski djelatnik; na samom je prijelomu 19. u 20. stoljeće (1899-1903) bio asistentom arheološkog odsjeka Narodnog muzeja. Nastavio je kao srednjoškolski profesor, predavajući povijest i geografiju na zagrebačkim gimnazijama. Zatim se vraća muzejskoj struci pa od 1925. do 1933. upravlja Muzejom za umjetnost i obrt. Osobito je bio zaslužan za preseljenje i uređenje Moderne galerije, kojoj je narednih sedam godina (do 1939.) bio i direktorom.

Poznat je bio i po tome što je po zamisli prof. Vjekoslava Klaića izradio veliku zidnu kartu - *Historijski zemljovid Hrvatske (sa Slavonijom i Dalmacijom), Bosne, Istre i susjednih srpskih i slovenačkih zemalja* (1908). Ilustrirao je i školske udžbenike, a u *Vjesniku Hrvatskog arheološkog društva* bio je između 1899. i 1904. angažiran kao "stručnjak-crtič". Svoje je ilustratorsko umijeće primijenio i u kazališnoj djelatnosti. Bio je scenografom i kostimografom nekoliko predstava domaćih autora uprizorenih u Hrvatskom narodnom kazalištu.² Značajna je i njegova publicistička produkcija, ponajprije brojne kritike i prikazi zbivanja u likovnoj umjetnosti, ali i šire, u hrvatskoj kulturi.³

¹ Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925. (1925): Zagreb, str. 122; Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka (1926): sv. 10, Zagreb, str. 163; Ko je ko u Jugoslaviji (1928): Zagreb, str. 56; Österreichische Biographische Lexikon (1965): 3, Graz - Köln, str. 117; Likovna enciklopedija Jugoslavije (1984): 1, Zagreb, str. 693; Hrvatski leksikon (1996): I, Zagreb, str. 545.

² Bile su to: *Propast vladara hrvatske narodne krvi* Eugena Kumičića i Milana Ogrizovića, *Smrt majke Jugovića* i *Danjan Juda Iva Vojnovića* te opera *Maričon* Srećka Albinija

³ Primjerice o izložbama Gabrijele Jurkića, Joze Bužana, Srećka Sabljaka, Maksimilijana Vanke, Roberta Jean-Ivanovića, Marka Rašice, Branka Šenoa, Milenka D. Đurića, Hinka Juhna, Vojte Braniša i dr., pretežno objavljenih u časopisu *Vijenac*.

Naše je dosadašnje istraživanje pokazalo kako povezanost Antuna Jirouška s etnografskom problematikom datira iz njegovih studentskih dana, a upravo se preklapa s razdobljem utemeljenja etnologije u Hrvatskoj kao znanstvene discipline. Dobro je poznato da se posljednjih godina 19. stoljeća u okrilju tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu osnažuje nastojanje za prikupljanjem folklorističke građe. Nakon što je takav prijedlog javno iskazan na glavnoj skupštini Akademije 12. prosinca 1893., te s oduševljenjem prihvaćen, razmatrala se mogućnost izdavanja zbornika koji bi donosio građu o narodnom životu i običajima. Zamisao je ostvarena godine 1896. Tada je prof. Ivanu Milčetiću povjereno uređivanje novoutemeljenog zbornika, a istodobno je odobrena i novčana potpora za skupljanje građe. Među prvima, po 20 forinti za "skupljanje folklorističke građe u okolici Koprivnice" dobila su dva studenta historije sa Zagrebačkog sveučilišta. Bili su to Rudolf Horvat i Antun Jiroušek (*Obzor. Spomen-knjiga* 1935:172). Naš se autor, dakle, već zarana okušao u terenskom dijelu etnografskog posla.

No, Jiroušekova dobra upućenost u dosege novoutemeljene znanosti i involviranost u njezina raznolika očitovanja osobito će doći do izražaja desetak godina kasnije. Tada će kao član stručnog odbora aktivno sudjelovati u pripremama velike etnografske izložbe, za koju je bilo zamišljeno da se održi u Zagrebu uz II. svesokolski slet godine 1911.⁴ Štoviše, upravo je Jiroušek bio zamoljen da izradi koncepciju izložbe. Ishod je tomu nastojanju dokument pod nazivom *Osnova za sastav hrvatske pučke izložbe*, otisnut osim u *Jubilarnom Obzoru 1860-1910* i kao posebna brošura te razaslan na mnoge adrese. Jiroušekova zamisao o - gotovo bi se moglo reći raskošnoj i sveobuhvatnoj - izložbi pokazuje njegovo dobro poznavanje tadašnjega seljačkoga načina života. Usto je *Osnova* sublimirani izražaj ideja i gledišta hrvatske misleće javnosti toga doba (a riječ je o posljednjem desetljeću vladavine Austro-Ugarske Monarhije) i tadašnjih društveno-političkih okolnosti spram uloge i važnosti dotičnoga segmenta kulture u osvješćivanju nacionalnoga identiteta.

⁴ Skupljanje i izlaganje etnografskih predmeta bila je u Zagrebu praksa koja se primjenjivala već duže vrijeme. Začetnik joj je bio Iso Kršnjavi, koji se za takvu zamisao zalagao od 1874., a već dvije godine kasnije, 1876., hrvatska je vlada izdala okružnicu o *narodnoj umjetnoj obrtnosti* s posebnim poticajem učiteljima za stvaranje školskih zbirki. U prosincu, pak, 1879. *Društvo umjetnosti* priredilo je *Izložbu umjetnosti i umjetničkog obrta*, o kojoj nas u jednom od svojih kasnijih članaka Jiroušek ovako obavještava: ... *bili su zastupani u lijepom broju i u doličnoj reprezentaciji naši seljački radovi iz svih hrvatskih krajeva; izložba je trajala 23 dana, a posjetilo ju je 8836 osoba, od toga 1112 učenika i učenica. Za tadanje prilike vrlo dobar posjet, ako se uzme, da je Zagreb u ono vrijeme imao samo 25.000 stanovnika!* (*Obzor* 1935a, br. 230:1). - Isto je *Društvo* ubrzo priredilo i posebnu *Izložbu domaćeg seljačkog obrta* (1881.). Zanimljivim nam se čini reakcija na taj događaj tadašnjeg predsjednika Akademije Franje Račkog, koji je rekao: *Velika je vrijednost domaćih radova, izloženih na prošloj našoj izložbi, koja je bila vjerna slika hrvatskog seljačkog tekstilnog rada - pa nastavlja - nažalost je taj rad počeo nazadovati i odvajati se od stare tradicije; društvo je ovu izložbu priredilo stoga, da odstrani mane koje su se stale javljati u narodnim radovima, a ujedno da upozori naše obrtne krugove, kao i našu javnost na važnost naših seljačkih tekstilnih radova* (isto:1). Negativni stav Račkoga o procesu promjene narodnog stvaralaštva ostao je jednako aktualnim u etnološkim krugovima tijekom cijelog 20. st. - Napokon, na *Jubilarnoj gospodarsko-šumarskoj izložbi*, priređenoj 1891. također su bili izloženi *vrlo dragocjeni i mnogobrojni radovi hrvatskih seljaka i seljakinja* (isto:1).

Kako bismo se u to uvjerali, promotrimo podrobnije Jirouškovu *Osnovu*. U uvodnom je dijelu autor eksplicitno naveo cilj i zadaću izložbe, koja bi trebala: ...*podati zornu sliku života i prilika, u kojima naš seljački svijet živi. Sadržaj izložbe obuhvatio bi: ...onaj dio narodne materijalne kulture, u kojem se nalazi sve ono, što naš čovjek pučanin svojim umom izmišlja, svojim rukama izrađuje i što u svome svakdanjem živovanju upotrebljava i kupuje bilo da mu služi za korist bilo za gizdu i zabavu.*

Razrađujući ovako zadani sadržaj, Jiroušek je zamislio da se izložbom pokažu: A) - *životne potrepštine pučkoga svijeta našega*, i to u njihovim regionalnim varijantama, te: B) *pučki radovi i radnje koje su nastale na osnovu životnih zahtjeva*. Na umu je imao za odjeljak B) trostruku proizvodnju: predmete i potrepštine koje izrađuju seljaci sami,⁵ one koje izrađuju "varoški majstori"⁶ kao i one koje seljački svijet kupuje kod seoskih trgovaca. Konkretizirajući svoju koncepciju predvidio je dvije skupine izložaka koje će se međusobno popunjavati. Prvom skupinom pokazalo bi se: *Kako naš seljački svijet svoja prebivališta izgrađuje i u njima svoje stanove uređuje*, a drugom skupinom: *1. Kako se naš seljački svijet odijeva, kakova oblači na se odijela, kako se obuva i kako se kiti; 2. Kako naš seljak radi - izgrađuje razne kućne sprave i gospodarsko orugje; 3. Kakovo sve kupovno gradivo upotrebljava naš seljački svijet za svoje svagdanje živovanje i svakdanji rad.*

Smatrao je da bi u prvoj skupini trebalo izložiti desetak tipova kuća s pripadajućim gospodarskim zgradama, okruženima vrtovima i cvjetnjacima te sakralnim objektima, zamislivši ih što u stvarnim dimenzijama, što u modelima ili pak prikazanima na fotografijama i crtežima.⁷ Drugu bi skupinu sastavljale seljačke nošnje (zimске, ljetne, radne i svečane), zatim pokućstvo, kuhinjski pribor, posuđe, kućni tekstil kao i razno oruđe i pomagala.⁸

⁵ Seljačka produkcija obuhvaća radove nekoliko skupina: a) čobana, pastira i školske djece; b) djevojaka i žena; c) muškaraca; d) samoukih seljačkih majstora kao što su tesari, žličari, sitari, lončari, koritari, košarači, tkalci, ćilimari, vezilje i sl.; e) izučenih seoskih majstora - zidara, klesara, pečara, stolara, kovača, kolara, tokara, bačvara i sl.

⁶ U varoške majstore ubraja klobučare, opančare, čizmare, postolare, krojače, krznare, remenare, torbare, dugmetare, zlatare, kišobranare, kotlare i sl.

⁷ Doslovno autor predlaže da to budu: 1. *Srijemska kuća (iz okolice vinkovačke) kao građevni tip konzervativnog seljačkog doma*; 2. *Podravska kuća (iz okoliša gjurgjevačkoga) kao građevni tip modernog seljačkog doma*; 3. *Zagorska kuća (iz okolice Bistre) u formi kleti kao građevni tip seljačkog vinogradarskog stanja*; 4. *Posavska kuća (Turopolje) kao građevni tip seljačkog plemićkog zadružnog doma*; 5. *Podgorska kuća (iz Krašića) kao građevni tip plemićkog seljačkog doma*; 6. *Gornjo-hrvatska kuća (iz Gorskoga kotara) kao građevni tip iz seljačke kuće šumskog i drvodjelskog kraja*; 7. *Lička kuća (iz okolice brinjske) kao građevni tip seljačke kuće iz kršnog kraja*; 8. *Dalmatinska zagorska kuća (iz okolice kninske) kao građevni tip primitivnog seljačkog stana*; 9. *Hercegovačka planinska kuća (ispod Ivanj-planine) kao građevni tip posve primitivnog seljačkog stana*; 10. *Bosanska kmetska kuća (iz okolice Travnika) kao građevni tip u kome ima orijentalno-turskih primjesa*; 11. *Istarska primorska kuća (sa otoka Cres) kao građevni tip u kome se vide tragovi romanskoga utjecaja*; 12. *Hrvatska primorska kuća (okolica Vinodolski) kao građevni tip iz naprednog primorskog kraja*; 13. *Dalmatinska primorska kuća (u Kaštelima) kao građevni tip otmjenog i bogatog seljačkog doma*; 14. *Ribarska kuća sa malim bassinom iz Boke kotorske (Muo) kao osobiti građevni tip pravog ribarskog doma*; 15. *Ribarska sjenica (sa Save) sa vodenicom kao građevni tip, u kome se nalazi vrlo starih reminiscencija građevnih*; 16. *Mlin potočni (na stupe) kao pendent vodenici iz okolice Slunjske*; 17. *Čardak sa Korduna, kao građevni tip, koji već ima neko historijsko znamenovanje*; 18. *Seoska drvena crkva tipa turopoljskoga ili pokupskog, kao osobiti specijalitet u pučkom našem graditeljstvu*; 19. *Seoski drveni zvonik kao građevni tip, koji još egzistira po nekim seoskim župama u Bosni i Hercegovini.*

⁸ Oruđa za poljodjelske poslove predstavljali bi plug, brana, valjak, motike, lopate, kose, srpovi, vile, grablje i sl.; njima bi bili dodani razni alati poput sjekira, čekića, bradvi, pila, svrdla, turpija i dr. Izložila bi se i transportna sredstva - kola, saonice, konjska i volovska orma, plovila; zatim samari i sedla. Bile bi tu i lovne te ribolovne sprave, tijeskovci za grožđe i masline, kotlovi za pečenje rakije, pomagala za kućnu proizvodnju tekstila i sl.

U svojoj je viziji Jiroušek pretpostavio da će za vrijeme izložbe u nekim objektima pojedinci i cijele obitelji stanovati, čime bi se posjetiteljima zorno predočilo ... *kako naš seljački svijet u svojim domovima i u svojoj obitelji živi i kako svoje kućne poslove obavlja*. K tome bi se priređivala i posebna događanja poput sajмова i proštenja, obiteljskih proslava (svadba, krštenje, krsna slava i sl.), svetkovina, zabava i obreda (dodole, Jurjev-dan, Ivanj-dan, žetva, berba, prelo i sl.), da bi se pokazalo: ... *kako se naš seljački svijet zabavlja uz svirku i pjevanje, kako se veseli u igri i plesu*. Na taj će način - smatrao je autor - izložba: ... *pružati zgodu, da malo zavirimo i u duševnu kulturu našeg seljačkog svijeta*.

Predvidio je da se izložbeni materijal prikupi po cijelom hrvatskome etničkom prostoru, poimence nabrojivši za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju, i predjele s hrvatskim stanovništvom u Bosni i Hercegovini, Istri i Primorju, tadašnjoj Ugarskoj, Donjoj Austriji, Moravskoj i Italiji.

Taj sustavno sročeni dokument u zaključku spominje i "kulturne probitke" koji bi se ovim projektom mogli postići. Smatrao je da bi prikupljeni materijal bio temelj ... *hrvatskome etnografskome muzeju, toj modernoj kulturnoj instituciji, koju mi - jedini među Slavenima - nemamo*. Vidio je i neposrednu znanstvenu korist, jer će izložba donijeti ... *obilje gradiva i gradje, koja će se moći upotrebiti za popunjavanje južno-slavenske enciklopedije, što ju kani jugoslavenska akademija izdavati*. I, najzad, autor je očekivao da će se pod dojmom ove izložbe moći osnovati *hrvatsko etnografsko društvo*. To društvo, međutim, nije zamislio kao neku vrstu staleške udruge, već mu je namijenio izrazito praktičnu zadaću: ... *tražiti u pučkoj kulturi nova vrela za privrednu narodnu snagu na polju umjetnosti, obrta i industrije (Jubilarni Obzor 1860-1910:55)*.

Na žalost, taj veliki projekt nije zaživio, izložba 1911. godine nije bila ostvarena, pa je i na navedene probitke trebalo pričekati. Međutim, ideja o osnivanju etnografskoga muzeja u tadašnjem se kulturnom ozračju i nadalje podgrijava. Već se uvelike razmatrala mogućnost da se postojeće etnografske zbirke, koje su bile razasute u četiri ustanove - Muzeju za umjetnost i umjetnički obrt, Arheološko-historijskom muzeju, Školskom muzeju Hrvatskog učiteljskog društva i Muzeju za trgovinu, obrt i industriju Trgovačke obrtne komore - spoje te budu temeljem nove institucije. A upravo se u taj čas pojavio i dodatni faktor, u osobi zagrebačkoga trgovca i sabirača pučkih tekstilija, Salamona Bergera. On je te iste 1911. godine banu Nikoli Tomašiću ponudio na otkup svoju zbirku za budući muzej s prijedlogom da mu sâm bude glavnim ravnateljem, ali uz pomoć još jednog stručnog upravitelja. Sklon Bergerovoj zamisli ban je mjesto stručnog upravitelja ponudio nikom drugom do li našem Jiroušku. Ovaj, međutim, nije dijelio banovo oduševljenje Bergerovom idejom. Bio je, naime, uvjeren da: ... *dva ravnatelja ne mogu voditi jedan zavod - pogotovo kad je među njima velika razlika ne samo u spremi, nego i u shvatanju etnografije (Obzor. Spomen-knjiga 1935:176)*. To je, pak, Jiroušekovo odbijanje navelo Tomašića da od svega odustane pa je Zagreb i nadalje morao čekati da među svoje kulturne ustanove ubroji i Etnografski muzej.

Možemo se samo domišljati što se krije u izričaju "različito shvatanje etnografije"; možda Jirouškov otpor spram Bergerova merkantilnoga duha.⁹ Ipak, nije ga to omelo da uz Bergerov 70-i rođendan 1928. objavi u *Obzoru* (br. 55:2-3) afirmativni prikaz slavljениkove djelatnosti.

Nakon nemilih događaja izazvanih Prvim svjetskim ratom, čemu je slijedio rasap habsburškoga imperija te novi državno-politički ustroj Hrvatske, stvorila se i ponešto drukčija kulturna klima. Jirouškovu *Osnovu* iz 1910. nije prekrilo posvemašnji zaborav. Na poticaj *Hrvatskog radiše, društva za odgoj trgovačke, obrtničke, industrijalne i poljodjelske omladine*, a u suradnji sa *Zagrebačkom ženskom udrugom* priređena je u ljeto 1919. *Izložba hrvatske pučke umjetnosti*. Ženka Frangeš, tajnica *Zagrebačke udruge*, Đuro Basariček, tajnik *Narodne zaštite*, te Antun Jiroušek priredili su je u znatno manjem opsegu od onoga kakvim je bila zamišljena izložba za 1911. Kao izložbeni prostor korištena je zgrada škole u Samostanskoj (današnjoj Varšavskoj) ulici.

Budući da je u javnosti bila vrlo dobro prihvaćena, takve se izložbe otada redovito održavaju; sljedeća 1920. u Umjetničkome paviljonu, a naredne u prostorijama Zagrebačkog zbora (preteče kasnijeg Zagrebačkog velesajma). Novost je što u njihovoj pripremi sudjeluju i predstavnici - najzad 1919. godine osnovanog - Etnografskog muzeja. U stručnim se odborima neizostavno nalazi i Antun Jiroušek, koji ih, uz svoj organizacijski udjel, popraćuje i analitički pisanim prikazima u dnevnom tisku.¹⁰ U jednom od napisa artikulirao je i smisao tih pothvata, vidjevši u njima dvojako gospodarsko značenje: poticaje za stvaranje dobiti u okviru tradicijske seljačke ekonomije te poticaje modernoj proizvodnji čije bi proizvode obilježavale nacionalne specifičnosti. Izrijekom kaže: *Privredna korist takovih izložbi pokazala se uspješnom, jer preko tih izložbi dolaze naši seljaci-rukotvorci i naše seljakinje-rukovorce do direktnih narudžbi, a na taj način do novih vrela u svojim stalnim prihodima; propagatori pak neseljaci, koji sa svojim primijenjenim radovima učestvuju na tim izložbama, postaju indirektni čuvari našeg narodnog rukotvorstva, jer po njima dobivaju stanoviti ogranci našeg obrta narodno obilježje, bez kojega se danas ne može ni zamisliti savremeni razvoj umjetničkog obrta, u nacionalno probudjenome narodu (Obzor 1935, br. 230:1).*

⁹ Zamjerao je, među ostalim, što Berger u inozemstvu prodaje ćilime: *kao narodne, a nisu to bili komponirani ni po stilu, ni po boji, ni po ukusu narodnome*, zapisat će u jednoj kasnijoj recenziji (*Obzor* 1935a, br. 230:1), a na drugom će mjestu dodati *...cijela [je] njegova akcija bila postavljena na odviše trgovačkim kalkulacijama i naš seljački svijet bio uveden u industrijski šablonski rad, koji nije prijao duši njegovoj, pa su se u povodu toga naše seljakinje-radnice konačno povukle iz njegova poduzeća (Obzor. Spomen-knjiga 1935:177)*

¹⁰ Osobito je podroban njegov osvrt na *Izložbu narodnih radova* priređenu uz X. Zagrebački zbor i otvorenu 25. kolovoza 1928. Taj tekst, objavljen u nekoliko nastavaka, omogućuje nam da steknemo predodžbu o koncepciji i realizaciji takvih priredbi, ali i o (gospodarskim) ciljevima koje im je Jiroušek namijenio. Izložbu je, dakle, sastavljalo nekoliko skupina eksponata. Jednoj su pripadali predmeti koji potječu iz specijaliziranih privatnih zbirki pojedinih "sabirača narodnih radova". Mahom su to bile zbirke tekstilija (tkanina, čipaka, veziva, ćilima) i drvorezbarskih predmeta. Od njihova izlaganja Jiroušek vidi praktičnu korist, jer *... razni narodni vezovi, koji su sa narodnim čipkama sa istančanom finesom i spretnim domišljajem sastavljeni u pojedine cjeline, koje imaju da služe praktičnim svrhama jednog kulturnog i nacionalnog obiteljskog doma i to kao zastori na prozorima i vratima te kao pokrivači stolova, glasovira i divana (Obzor 1928, br. 237:3)*. Drugu su skupinu činili predmeti koje su seljaci proizvodili za svoje potrebe, a izradbu nekih i demonstrirali na izložbi. Bile su tu zastupljene tkalje, čipkarice, vezilje kao i seoski majstori krznari, kožuhari, remenari, lončari i proizvođači dječjih igrački. Prikaz toga dijela izložbe

Osvjedočili smo se o solidnoj Jirouškovoj stručnoj obaviještenosti; uvjerali smo se o trajnom mu sudjelovanju u različitim akcijama etnografskoga značaja; ako tome dodamo i njegov publicistički angažman u *Obzoru*, *Vijencu*, *Seljačkoj prosvjeti*, *Katoličkom listu* i drugim tiskovinama,¹¹ čini se da smo pronašli razlog zašto je baš na njega pao izbor da bude autorom prikaza o hrvatskoj etnografiji u *Obzorovoj Spomen-knjizi*.

Jiroušek je naslovio *Naše seljanke kao čuvarice narodne umjetnosti i vještine* (*Obzor* 1928, br. 238:2). Narednu su skupinu predstavljali proizvodi koje izrađuju uglavnom seljaci, ali prema narudžbama za tržište. Tu je proizvodnju Jiroušek označio kao *primjenu narodnog seljačkog ukusa na gradski pomodni život* (*Obzor* 1928, br. 240:3-4). Izrađivači su bili okupljeni u pojedinim *Ženskim udrugama za promicanje pučke umjetnosti*, ali su toj skupini pripadali i proizvodi nastali u radionicama kaznionica u Lepoglavi i Srijemskoj Mitrovici. *Industrijalizacija i komercijalizacija naših narodnih radova* podnaslov je sljedećeg nastava prikaza, u kojemu se autor osvrće na proizvode nastale u radionici Salamona Bergera iz Zagreba, Ž. Brihte iz Vinkovaca, Ljubice Malešević iz Kistanja te čipkarske škole sa Paga (*Obzor* 1928, br. 242:2-3). Izložbu su zaokružila i djela umjetnika inspiriranih folklornom građom, djelatnost koju Jiroušek naslovljuje *Slobodna stvaranja pod dojmom narodnog seljačkog života i rada*. Izložene su bile slike Maksimilijana Vanke, akvarelne studije nošnji Zdenke Sertić, keramička djela Erne Siebenschein i Blanke Dužanec, drvorezbarski radovi Vojte Braniša i Srečka Sabljaka (*Obzor* 1928: br. 243:2). - U svom projektu članovi stručnog odbora zamislili su i popratne priredbe: smotru hrvatskih seljačkih nošnji i koncerte hrvatskih seljačkih zborova. One su međutim otpale zbog opće narodne žalosti povodom nasilne smrti seljačkoga prvaka i političara Stjepana Radića (*Obzor* 1928, br. 236:2). - Valja još dodati da su domišljati zagovaratelji prožimanja folklornoga i pomodnoga u odijevanju smislili i *Nagradu Zagrebačkog zbora* koja bi se imala dodijeliti damama ili djeci odjeću kojih krase narodni ornamenti ili je krojena prema folklornom uzoru. Kako saznajemo iz nepotpisana člančića u *Obzoru*, bilo je čak zamišljeno da će ... ovo nagradjivanje biti [će] spojeno i sa filmskim snimanjem tako, da se može očekivati, da će ova priredba poprimiti oblik revije primijenjenih narodnih nošnji. Biti će dakle u neku ruku u praksu provedeni nastavak izložbe narodnih radova... (1928, br. 242:3).

¹¹Osvjetljavanju Jirouškova pristupa etnografskoj problematiki može pridonijeti i upoznavanje s kratkim člankom *Za folklorističku građu*. (*Poziv i molba*), objavljenom u *Katoličkom listu*, 1916. Zamolbom se obratio svećenicima za skupljanje građe o tipovima hrvatskih sela i kuća, budući da zbog ratnih prilika to nije mogao uraditi sam. Svjestan kako će - ne samo zbog rata već uslijed općega društvenog razvitka - u novom načinu života postupno nestajati tradicionalni životni oblici i bitna svojstva po kojima ...*smo se dosada isticali kao kulturna jedinica* (1916, br. 33:364), zalaže se za što potpunije upoznavanje pučkoga života. Smatrajući ga *prizvorom narodne naše kulture* (isto 1916:364), u njemu vidi vrelo iz kojeg treba crpiti energiju pri budućem izgrađivanju nacionalne kulture. Iz naputka za sabiranje građe, što u nastavku slijedi, razabire se da težište ne stavlja samo na materijalne osobine dotičnih naselja i kuća već ga zanimaju ljudi koji ih nastavaju, njihov način privređivanja, društvena struktura, etnička, vjerska i jezična pripadnost, kao i osobine koje obilježavaju lokalni identitet. Jirouškov odnos spram općih civilizacijskih procesa - danas bismo ih nazvali globalizacijom te položaja nacionalnih kultura u njemu, otkrivamo i u kratkom članku objavljenom u *Seljačkoj prosvjeti* 1927, a naslovljenom *Čuvajmo ono što su nam djedovi namrli*. Njegovo neupitno prihvaćanje modernih procesa ovako će izraziti: *I mi se tomu neminovnomu preokretu u razvoju našem moramo pokoriti, jer to traži obći napredak cjelokupnoga čovječanstva, pa ćemo morati mnogo toga iz naše narodne osebnosti napuštati, a uzimati iz obće čovječanske zajednice, jer ćemo samo na taj način ući u današnji krug obće čovječanske zajednice*. No, odmah se u nastavku pita: *...što možemo napustiti a što uživati, a da se ipak približimo zajednici velikoga svijeta. U tom pogledu moramo biti razboriti, pa razmišljati, što ćemo za volju našega sveobćega čovječanskoga napredka pustiti, a što zadržati* (1927, br. 7-8:112). Odgovor elaborira primjerom seljačke nošnje, u to doba već dobro napuštene. Kao dobru poznavatelju prilika jasno mu je da u modernom dobu u seoskim gospodarstvima nedostaje vremena za izradbu tradicijske odjeće, kao i da je ona kupovna, tvorničke proizvodnje jeftinija. Štoviše, napominje: *Hoćemo li živjeti, treba da budemo dobri gospodari, pa za to ne smijemo svu našu gotovinu izdavati samo za naša lijepa i skupocjena odijela!* (isto 1927:112). S druge strane, uvjeren je da su upravo u nošnji nataloženi estetski i tehnološki dometi hrvatskoga puka, što joj pridaje svojstva nacionalnog obilježja, pa ih baš ne bi trebalo lakoumno napustiti. Stoga predlaže da se u svakodnevnom životu nose praktičnija i jeftinija kupovna tvornička odijela, dok bi nošnje trebalo zadržati kao odjeću za svečane prilike. Time bi se ujedno dalo ... *zgodu našim djevojkama i ženama, da i dalje čuvaju vezilačke, čipkarske i tkalačke sposobnosti u našim porodicama* (isto 1927:112). A upravo u tom kućnom rukotvorstvu, kao i u narodnoj pjesmi i glazbi Jiroušek prepoznaje istaknute znakove nacionalnoga identiteta.

3

Vrijeme je da se promotri i sam povod ovom istraživanju, Jirouškov prilog *Utjecaj hrvatske etnografije na razvoj kulturnih prilika u hrvatskome narodu*, te ukratko razmotre autorove teze. U prvom dijelu Jiroušek svojim čitateljima pruža uvid u proces utemeljenja hrvatske etnologije kao znanstvene discipline, gledajući ga u usporedbi sa stanjem u drugim slavenskih naroda. Zamjetnom upućenošću spominje poznate činjenice o događajima u Akademiji koji su prethodili izdavanju *Folklorističkoga zbornika* - kako ga on naziva. Pojavljivanje *Zbornika* ocjenjuje samim temeljem hrvatske etnografije. Suvremenom čitatelju mogu biti zanimljive rasprave koje su u to doba vodili akademici o koncepciji časopisa. Tako je, primjerice, odlučeno da u naziv uđe sintagma *za narodni život i običaje*, dok su manje prikladnima ocijenjeni pojmovi *folklor, predaja, narodnost, živa starina, etnografija, etnologija*. Dvojbe su bile i oko područja što će ga časopis pokrivati, jer su se kolebali između odrednice *Južni Slaveni* i odrednice *Srbi, Hrvati i Slovenci* (bez Bugara). Usuglasili su se da će se naziv ... *uravnotežiti prema naslovu akademije* (*Obzor. Spomen-knjiga* 1935:173), čime je on u konačnici glasilo *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*.

S tim u vezi autor upućuje na nemjerljiv doprinos Antuna Radića, njegova drugog urednika. Posebice je istakao značenje Radićeve *Osnove za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu*, objavljene 1897, posljedicom koje je do 1935. godine stvoren impresivan fond građe o narodnom životu - *dragocjena Monumenta ethnographica*. Jiroušekovo predviđanje da će: ... *po svome bogatstvu gradje neprocjenjivi 'Zbornik', služiti [će] generacijama i generacijama naših etnografa kao ishodište i baza za proučavanje duhovne i materijalne kulture našega naroda* (isto 1935:175), pokazalo se na primjeru hrvatske etnološke prakse tijekom narednih desetljeća 20. st. posve točnim.

Slijedeći Radićevu misao o usporednim zadaćama - sabiranju građe te istodobnom stvaranju etnografije kao "stroge znanosti", Jiroušek se osvrće i na zbivanja koja su dovela do osnivanja katedre za etnologiju i etnografiju na Zagrebačkom sveučilištu te značenju djelatnosti Milovana Gavazzija. O tome piše:

... javljaju se mladi stručni radnici, koji se trse da svoja proučavanja oko narodnog života izradjuju po strogo naučnim metodama. Medju slušačima zagrebačke univerze okupile su se pristalice folkloristike - osobito medju filozozima, historičarima i geografima - koji su se po svojim naklonostima stali baviti, sve ozbiljnije i ozbiljnije, proučavanjem vanjske kao i domaće folklorističke gradje i literature. Kako nije bilo nikoga, koji bi ove mlade pregoace 'ex cathedra' upućivao u metodički i sistematski rad u njihovom od svoje volje odabranom studiju, osjećao se taj nedostatak na zagrebačkoj univerzi medju slušačima Filozofskog fakulteta vrlo teško.

Pa je stoga, pod pritiskom nastale potrebe, iznešen u zboru filozofskog fakulteta predlog, da se osnuje i na hrvatskom sveučilištu specijalna katedra za etnografiju, koja se već na ostalim slavenskim univerzama - u Petrogradu, Moskvi, Kijevu, Krakovu, Lavovu, Pragu, Sofiji i Beogradu - s uspjehom predavala. Nažalost, opće političke prilike

u Hrvatskoj a još više u tadnjoj monarhiji, nisu bile podesne a još manje sklone, realizovanju ovoga predloga. Idealni taj predlog nije se mogao oživotvoriti, a s njegovim padom pala je i kandidatura dr. Radića za profesora etnografije na sveučilištu u Zagrebu.

Tek poslije velikog svjetskog rata, u buri narodnog oduševljenja, udovoljeno je ovome zahtjevu zagrebačkog sveučilišta, te je osnovana stolica za etnografiju, na koju je postavljen za profesora dr. Milovan Gavazzi, jedan od prvih pionira folklorističkog djelovanja iz redova one naše generacije, koja se je odgajala pod direktnim utjecajem 'Folklorističkog Zbornika' i Radićeve 'Osnove'. Prof. Gavazzi prvi je predstavnik opće etnologije i hrvatske etnografije na našem sveučilištu, te obavlja stvarno i znalački svoj rad, na predavanjima i u svome seminaru, na korist svoje nauke kao i svojih slušača, držeći se u svome nacionalno etnografskome radu smjernica, koje je postavio u svojoj 'Osnovi' dr. A. Radić (isto 1935:174).

U nastavku teksta, međutim, otkrivamo kako Jiroušek hrvatskoj etnografiji sve više pridaje značenje sveopćega narodnog pokreta. Bio je, naime, uvjeren da je idejama Antuna Radića i njegovih sljedbenika, a pod dojmom Radićeve *Osnove* - koja da je stvorena u svrhu što snažnijeg nacionalizovanja našeg kulturnog života - postala je *'Hrvatska Etnografija' predvodnicom novog duha, koji je ona unosila u široke slojeve hrvatskog društva* (isto 1935:175). Mlada *Hrvatska Etnografija* - smatra autor - dala je idejnu pobudu pri izgrađivanju nekih kulturnih pothvata i ustanova. *I tako su pod okriljem njezinim, niknule u našoj sredini kulturne tekovine, koje nose u sebi i na sebi karakteristiku novoga vremena* (isto 1935:175).

U tekovine koje su po Jirouškovu mišljenju nastale izravnim utjecajem etnografskoga pokreta ubrojio je osnivanje seljačkoga prosvjetnog i dobrotvornog društva *Seljačka sloga* godine 1920. Njegovi inicijatori, dr. Đuro Basariček i Rudolf Herceg, vodili su se načelom da čuvanje i njegovanje seljačke kulture: *... koja je po svojoj sadržini izrazito hrvatska, imaju obavljati sami seljaci* (isto 1935:175). Društvo je sa svojim glasilom *Seljačka prosvjeta* i svojim savezom pjevačkih zborova ujedinjenima u župu *Matija Gubec* kulturno mobiliziralo hrvatsko seljaštvo, tada još vrlo brojnu sastavnicu hrvatskoga nacionalnog bića.

Istim je poticajem nastala i zadruga *Sklad*, udruga nezavisnih kompozitora (a pripadali su joj među ostalim Franjo Dugan ml., Zlatko Grgošević, Rudolf Matz, Mladen Pozajić, Vinko Žganec, Zlatko Špoljar, Rudolf Taclik, Ivan Brkanović, Ivan Matetić-Ronjgov i dr.), koji su trebali poraditi na tome da se popularizacijom narodnih melodija *oslobodi naš glazbeni govor od tuđih primjesa, te da se na taj način pojača izgrađivanje naše savremene glazbene kulture* (isto, 1935:176).

Neizravni, pak, utjecaj etnografskog pokreta za Jirouška se očitovao u stvaranju nekih ustanova, projekti kojih su doduše bili zasnovani još krajem 19. ili početkom 20. st., ali nisu mogli biti ostvareni jer *široki slojevi hrvatskog naroda kao i njegova narodna inteligencija, - piše autor - nisu još prošli školu narodnog osvješćivanja i budjenja; a tu školu savremenog odgajanja, u ispravnom shvatanju i poštivanju svega onoga što je poteklo iz narodnog života, stala je pružati svome narodu tek mlada 'Hrvatska etnografija'* (isto 1935:176).

U takve pothvate i ustanove ubrojio je priredbe etnografskih izložbi (o kojima je već bilo riječi), kao i konačno utemeljenje Etnografskih muzeja u Splitu (1910) i Zagrebu (1919). Istoj je skupini pribrojio i osnivanje *Ženskih udruga za očuvanje i promicanje hrvatskog kućnog obrta*, koje su u razdoblju između dvaju svjetskih ratova djelovale u Zagrebu, Petrinji, Kistanju, Splitu, Dubrovniku, Cavtatu, Pagu i Lepoglavi. Dok se njihova početna djelatnost sastojala samo u preuzimanju i plasmanu seljačkih rukotvorina, pa i upućivanju na inozemne izložbe,¹² tijekom vremena počele su se baviti pokušajima da *primijene narodnu ornamentiku potrebama i ukusu modernog čovjeka* (isto 1935:177). A upravo po tome, procjenjuje Jiroušek, ... *hrvatski kućni obrt u svojoj raznovrsnosti i raznolikosti ima sve uslove, da se razvije u moćan faktor narodne privrede* (isto 1935:177)

Najzad, tome pripada i stvaranje umjetničkih udruženja, koja su posredovala pri primjenjivanju elemenata iz seljačkog rukotvorstva u raznim granama umjetnog obrta. Takva su nastojanja promovirali profesori Akademije likovnih umjetnosti poput Ive Kerdića, Hinka Juhna, Tomislava Krizmana, Maksimilijana Vanke te Ljube Babića, radeći kako u metalu i keramici, tako i u dekoru i grafici.

Objavljivanje etnografske građe u akademijinu *Zborniku*, narodnih pjesama u izdanjima *Matice hrvatske*, narodnih popijevaka u djelu Franje K. Kuhača potaklo je i mnoge umjetnike koji su inspiraciju u svojem stvaranju crpili iz postignuća seljačke kulture. U književnosti takvim djelima Jiroušek smatra *Smrt Smail-age Čengića* Ivana Mažuranića, *Smrt majke Jugovića* Iva Vojnovića te *Hasanaginicu* Milana Ogrizovića. Folklorne motive prepoznaje i u komornoj, simfonijskoj, oratorijskoj, opernoj i baletnoj glazbi skladatelja Krešimira Baranovića, Antuna Dobronića, Jakova Gotovca, Josipa Hatzea, Krste Odaka, Božidara Širole. Prizori iz seoskoga života našli su svoje mjesto i u djelima brojnih slikara, od Ferde Quiquereza, Nikole Mašića, Vlahe Bukovca preko Otona Ivekovića, Joze Bužana, Gabrijele Jurkića do Krste Hegedušića. A konstruktivne, stilske i dekorativne elemente iz pučkoga graditeljstva preuzimali su i domaći arhitekti. Sve u svemu, naš je autor bio uvjeren da je ... *etnografija - i naučna i praktična - neophodno potrebna za savremeni razvoj naše narodne kulture* (isto 1935:178).

Završna je Jiroušekova misao kako je u hrvatskom društvu tijekom cijelog 19. st. postojala latentna težnja da se hrvatska kultura izgrađuje ... *na temeljima i osebinama našeg narodnog života*. No tek pod utjecajem *Hrvatske etnografije* ta je težnja prerasla u snažan pokret koji je utisnuo ... *žig nacionalnosti u savremenu kulturu hrvatskoga naroda*. Po njemu je '*Hrvatska Etnografija*' - vodjena preko '*Folklorističkog Zbornika*' po saradnicima njezinim te predstavnicima njezinim na '*Zagrebačkom sveučilištu*', kao i po stručnjacima '*Hrvatskog Etnografskog muzeja*' u Zagrebu i '*Etnografskog muzeja*' u Splitu (...) te popularizovana po pokretačima raznih naših '*Etnografskih poduzeća*' - postala nužni i trajni regulator kulturnih prilika u hrvatskome narodu zaključio je Antun Jiroušek (isto 1935:178).

¹² Na izložbama u Pragu, Beču, Milanu, Berlinu, Barceloni, Kopenhagenu, te osobito na izložbi dekorativne umjetnosti u Parizu (god. 1925.) izazvali su, po ovim udrugama izloženi prekrasni radovi naših seljakinja, sveopće ushićenje..., bilježi Jiroušek (isto 1935:177).

4

Uvid u dio djelatnosti i dio publicističkog opusa Antuna Jirouška otkriva i ponešto od ideja i duhovnih kretanja koja su prevladavala u Hrvatskoj, posebice u Zagrebu, u prvoj polovici 20. st. ili, preciznije, do 1935. godine. Oslikava napore koji su bili poduzimani u oživotvorenju vrijednosti svojstvenih europskom građanskom društvu 19. st., kao što su nacija, tržišno gospodarstvo, ideja napretka i druge (Leček 1995:104), a koje su stigle u Hrvatsku s uobičajenim (ali razumljivim) zakašnjenjem. Oslikava zamjetnu količinu zanosa u uvjerenju da upravo seljačka kulturna baština može biti pogodnim i vrlo izraženim sredstvom nacionalnog obilježavanja. Oslikava također i uvjerenje o seljačkom rukotvornom i obrtnom umijeću kao sredstvu za poticanje nacionalne gospodarske proizvodnje. U te se ideje uklapa Jirouškovo polazište o vrlo raznovrsnoj i raznolikoj društvenoj angažiranosti mlade hrvatske etnografije.

Od objavljivanja njegova pregleda prošlo je više od 60 godina. Znanost od koje je očekivao toliko utjecaja na kulturne i ine prakse imala je, međutim, u drugoj polovici 20. st. drukčiji razvitak. On je dobrim dijelom bio obilježen upravo distancijom spram društvene angažiranosti. Jesu li razlozi tomu bili subjektivne naravi, pohranjeni u osobnim pristupima tadanjih utjecajnih etnologa; ili su bili posljedicom prinude vladajuće ideologije - pitanja su koja zahtijevaju temeljito istraživanje. Neki od suvremenih kritičara smatraju da je etnologija u Hrvatskoj, povukavši se u svoju kulu bjelokosnu i životareći bez utjecaja i na kulturnu javnost i na kulturnu politiku - o gospodarskoj da i ne govorimo - uspjela izbjeći pritiscima vlasti i očuvati svoju autonomiju (Rihtman-Auguštin 1997:86). No, bez obzira je li taj zaključak ispravan ili će buduća istraživanja podastrijeti neke drukčije odgovore, djelovanje Antuna Jirouška posvjedočuje da hrvatska etnologija u svojoj stoljetnoj povijesti nije baš uvijek bila politična i predana samo akademskim ciljevima.

LITERATURA I IZVORI

JIROUŠEK, Antun (1910): Hrvatska pučka izložba. *Jubilarni Obzor 1860-1910*, Zagreb, str. 55.

JIROUŠEK, Antun (1916): Za folklorističku građu (Poziv i molba). *Katolički list*, god. 67, br. 33, Zagreb, str. 364-365.

JIROUŠEK, Antun (1927): Čuvajmo ono što su nam djedovi namrli. *Seljačka prosvjeta*, god. II, br. 6-7, Zagreb, str. 111-112.

JIROUŠEK, Antun (1928,a): Direktor Hrvatskog etnografskog muzeja S. Berger. *Obzor*, br. 55, Zagreb, str. 2-3.

JIROUŠEK, Antun (1928): Izložba narodnih radova na zagrebačkom zboru. *Obzor*, br. 236:2, br. 237:2-3, br. 238:2, br. 240:2-3, br. 242:2-3, br. 243:2, Zagreb.

JIROUŠEK, Antun (1929): Narodna nošnja: Najljepši ukras seljačke kulture. *Seljačka prosvjeta*, god. IV, br. 6-9, Zagreb, str. 89-91.

JIROUŠEK, Antun (1935.a): Povodom izložbe primijenjenog narodnog rukotvorstva na zagrebačkom zboru. Aktualna razmatranja i nakon zaključka ove izložbe. *Obzor*, br. 230, Zagreb, str. 1-2.

JIROUŠEK, Antun (1935): Utjecaj hrvatske etnografije na razvoj kulturnih prilika u hrvatskome narodu. *Obzor. Spomen-knjiga 1860-1935*, Zagreb, str. 172-178.

LEČEK, Suzana (1995): Između izvornog i novog. "Seljačka sloga" do 1929. godine. *Etnološka tribina*, 18, Zagreb, str. 103-123.

OBZOR. SPOMEN-KNJIGA 1860-1935. (1935): Tipografija, Zagreb.

RIHTMAN-AUGUŠTIN, Dunja (1997): Hrvatska etnologija poslije Gavazzija i Bratanića. Razmišljanje o političkom angažmanu u etnologiji. *Etnološka tribina*, 20, Zagreb, str. 83-93.

FOLLOWING THE TRACES OF ANTUN JIROUŠEK: ETHNOGRAPHY IN CULTURAL AND OTHER PRACTICES

Summary

Within the realm of Croatian culture, Antun Jiroušek (1873-1949) has been known as an art historian, archaeologist, cartographer and illustrator. He held the position, among others, of the head of the Museum of Arts and Crafts in Zagreb. He was also the founder and the head of the Modern Gallery. His paper *Influence of Croatian Ethnography on the Development of Culture of the Croatian Folk* (published in the well-known *Remembrance Book* in honour of 75th anniversary of the daily newspaper *Obzor*) was the immediate stimulus for research of Jiroušek's until now not enough known connection with the Croatian ethnology.

The research showed that Jiroušek had been familiar with the ethnological thought of the late nineteenth and early twentieth century and that he himself had tried to collect ethnographic materials. He also initialed and actualized numerous ethnographic exhibitions. He did not only treat the young Croatian ethnology of the period merely as a scholarly discipline, but he had also assigned her an inspirational role in different practices of cultural and economic fields. As a child of his age, he believed that those practices could help to make alive the civil society's ideas about the nation, market economy, modern development, etc. He belonged to those intellectuals who considered the peasant cultural heritage to be a well suited means of nationality-marker, and peasant handicrafts and crafts to be a means of incentive for the national economic production. He therefore expected a diverse and distinct social engagement from the young Croatian ethnology, and he himself actively contributed to this goal with his own activities and writings.

Keywords: cultural practice; history of Croatian ethnology